

УДК 339.9

JEL classification: D51, F23

Жигалкевич Ж.М.,
канд. економ. наук, доцент,
ORCID ID: 0000-0002-5847-1302

Станіславський О. В.,
ORCID ID: 0000-0002-5411-1588

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

SPECIFICS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF DOMESTIC ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF EURO INTEGRATION

Процес глобалізації світової економіки впливає на передумови та створює потребу євроінтеграційного розвитку України, що в свою чергу сприяє підвищенню цінності та значення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Вітчизняні підприємства поглинуті процесом євроінтеграції стають перед необхідністю адаптації стратегічного потенціалу до умов співпраці та партнерства з європейськими сусідами. Стаття присвячена аналізу дослідження зовнішньоекономічної діяльності підприємств під впливом євроінтеграції та основні аспекти зовнішньоекономічних відносин між Україною та ЄС. Визначено особливості діяльності вітчизняних підприємств та пріоритетні напрями такої співпраці. Проведено аналіз статистичної інформації, визначено динаміку обсягів експорту України до країн Євросоюзу. Зосереджено увагу на основних перевагах та проблемах українських підприємств в рамках співпраці з країнами ЄС. Висвітлено заходи для підвищення ефективності та підвищення показників експорту від здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. Виявлено основні залежності динаміки показників вартості зовнішньоекономічної торгівлі України з ЄС, що показують стійку тенденцію до зростання. Проаналізовано динаміку вартості зовнішньоекономічних послуг України в залежності від сфери діяльності підприємства. Визначено основні країни – партнери України, та відповідну структуру експорту в ці країни, наведено основні переваги та недоліки сфери діяльності. На основі кількісних показників виявлено позитивні та негативні для України структурні зрушення у зовнішній торгівлі з ЄС. Визначено перспективні шляхи експортно-імпортних операцій України. Також визначено конкурентні переваги України на міжнародному ринку інформаційних технологій, ринку транспортних та ділових послуг в умовах інтеграції України до Європейського Союзу.

Ключові слова: глобалізація, ефективність, євроінтеграція, експорт послуг зовнішньоекономічна діяльність, підприємство, світова економіка, міжнародна торгівля, вітчизняні підприємства.

The process of globalization in the world economy effects on the preconditions and creates the need for European integration development of Ukraine, which in turn contributes to

the increase of the value and importance of foreign economic activity of business entities. Domestic enterprises absorbed by the process of European integration become before a necessity to adapt the strategic potential to the conditions of cooperation and partnership with European neighbours. The article is devoted to the analysis of the study in foreign enterprises economic activity under the influence of European integration and the main aspects of foreign economic relations between Ukraine and the EU. Define the specifics of domestic enterprises activity and the priority directions of their cooperation. Has been conducted analysis of statistical information, and determined the dynamics of Ukrainian export volumes the countries of the European Union. The focus is on the main advantages and problems of Ukrainian enterprises in cooperation with EU countries. Has been highlighted the measures to improve the efficiency and increase of exports from foreign economic activity of domestic enterprises. The article reveals the main dependencies between the dynamics of values indicators of foreign trade in Ukraine with the EU, which show a steady upward trend. Has been analysed the dynamics of foreign economic services cost of Ukraine that depend on the sphere of enterprise's activity. Has been determined the main countries - partners of Ukraine, and the corresponding structure of export to these countries, also has been outlined the main advantages and disadvantages of the sphere their activities. On the basis of quantitative indicators positive and negative for Ukraine structural changes in foreign trade with the EU has been revealed. Has been determined the perspective ways of export-import operations in Ukraine. Also has been conducted the competitive advantages of Ukraine in the international market of information technologies, the market of transport and business services in conditions of Ukraine's integration into the European Union.

Key words: globalization, efficiency, euro integration, export of services, foreign economic activity, enterprise, world economy, international trade, domestic enterprises.

Вступ. Європейська інтеграція є стратегічним завданням для України. Україна має значний потенціал для розвитку експортних послуг, як одного з перспективних напрямів євроінтеграційних намірів. Одна з переваг стратегічного потенціалу – це історичний досвід взаємних відносин і співпраці з країнами зі спільними кордонами. Україна знаходиться на динамічному шляху інтеграційних змін. І завдяки вигідному геополітичному положенню та географічному розташуванню, Україна є цінним стратегічним партнером як для західних країн, так і для східних сусідів.

Знаходячись в центрі Європи, Україна має ряд стратегічних характеристик, і серед них: розвинений транзитний потенціал, а отже підвищення рівнів міжнародних торговельних контактів та конкурентоспроможності вітчизняної економіки на світовому ринку; міграції товарних, фінансових, інвестиційних та інших ринків. Це визначає важливість та особливість виконання міжнародної зовнішньоекономічної діяльності, що є ключовим фактором в євроінтеграційному процесі, створює фундамент для розвитку соціально-економічних складових держави та окремих підприємств. Тому проголошений курс на Євроінтеграцію – першочергове завданням зовнішньої політики України.

Нині всі інструменти зовнішньої діяльності направленні на здобуття повноправного членства у ЄС. Євроінтеграційний процес – це, перш за все, спільна ефективна економічна співпраця з країнами, що входять до складу Європейського Союзу на рівних паритетних умовах. Важливим аспектом є

усвідомлення даного процесу українським суспільством. А пронизані цим процесом українські підприємства є невід'ємними складовими співпраці з Європейським Союзом. Тут виникає потреба адаптації вітчизняних підприємств до нових умов ведення бізнесу. Зрештою, зовнішня співпраця потребує розуміння конкурентних переваг, що відтворюють структуру експорту послуг за сферами діяльності, тому актуальним питанням є виявлення проблем у взаємній торгівлі товарами та послугами України з Європейським Союзом.

Проблеми участі України в інтеграційних процесах висвітлюють в публікаціях вітчизняні та зарубіжні вчені й фахівці: О. Білорус, І. Бураківський, А. Гаврилюк, А. Гальчинський, В. Геєць, Л. Губерський, Г.Клімк, А. Кредісов, Д. Лукьяненко, О. Лисунець, Л. Шевченко та інші. Постійні зміни та поява нових аспектів на шляху сучасного євроінтеграційного процесу потребує освітлення та аналізу, що зумовлює необхідність поданого дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення тенденцій та особливостей зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах євроінтеграції, проведення аналізу структури експорту послуг з метою виявлення конкурентних переваг в рамках співпраці з ЄС.

Методологія. Для досягнення поставленої мети було використано теоретичні нароби вітчизняних та зарубіжних вчених. Під час дослідження були використані методи системного аналізу та синтезу, індукції та дедукції, а також діалектичний метод пізнання та наукової абстракції.

Результати дослідження. Нині існує необхідність пристосування вітчизняних промислових підприємств до розвитку в умовах глобалізації та входження України у світовий економічний простір. Адже українські підприємства знаходяться під «тиском» низки факторів, що з одного боку дають чималі перспективи та можливості, а з іншого – викликають нові загрози та ризики. Природою та джерелом таких змін є курс України до євроінтеграції. Як наслідок, підвищується роль факторів впливу зовнішнього середовища, а отже виникають реальні можливості розширення сфер діяльності, диверсифікації продукції та забезпечення функціонування й розробки стратегії розвитку їх потенціалу. Але зазначене потребує адаптування вітчизняних підприємств до новітніх інструментів стратегічного управління та постійних змін в макросередовищі.

До передумов євроінтеграції (відносно проблем вітчизняних підприємств) можна віднести: застаріле технічне обладнання та устаткування; неефективні методи управління підприємствами; невідповідність міжнародним та європейським стандартам; невизначеність підприємців щодо модернізації підприємств; відсутність стимулів та дієвих інструментів щодо підвищення якості продукції.

До переваг, що отримає Україна від зони вільної торгівлі та інтеграції з ЄС, віднесено: входження в єдиний зовнішній ринок ЄС; постійне зростання експорту товарів і послуг, набуття статусу основного торговельного партнера

для багатьох галузей ЄС, одного з лідерів постачання продовольства до ЄС; наявність тенденції до збільшення європейського експорту, що свідчить про залежність експорту від процесів глобальної інтеграції; додаткові торговельні преференції від ЄС для України (квоти на експорт без сплати мита); стійкість політичної системи, гармонізація національного законодавства із законодавством ЄС, реорганізація неефективного судового законодавства; розвиток середнього та малого бізнесу; підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, впровадження стандартів ЄС на вітчизняних підприємствах; отримання підприємствами, під час участі на світовому ринку, знань та досвіду, які сприяють підвищенню ефективності їх діяльності, що приводить до зменшення залежності від умов на внутрішньому ринку [1].

Тому можна зробити висновок, що євроінтеграція має значний позитивний вплив і може стати ключовим фактором у вирішенні низки поставлених проблем. Це шлях нового погляду, повної модернізації, задіяння всього науково-технічного потенціалу вітчизняних підприємств, а отже, і розширення ринку та створення нових робочих місць. Це все призведе до залучення іноземних інвестицій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції та виходу на нові ринки збуту.

Ще одним позитивним зрушенням і наслідком інтеграції є підвищення здійснення зовнішньоекономічної діяльності, що сприяє розширенню об'ємів експорту та імпорту. Це впливає на зростання ВВП та благоустрій країни.

Характерним є те, що експорт товарів та послуг щодо високих технологій є вкрай незначним. Зазначене напряму залежить від структури конкурентних переваг національної економіки, яка є недосконалою, що призводить до проблем цінових факторів і порівняльними перевагами щодо вартості людських та природних ресурсів.

Наразі українська держава націлена на одержання короткострокових результатів за рахунок реалізації операцій експорту та імпорту, а також, ігнорує установи світового ринку про підвищення інноваційного рівня промислового виробництва. Але незадовільний рівень конкурентоспроможності, імідж компаній в ролі міжнародних партнерів на світовому ринку, низька якість продукції, що не задовольняє вимоги Європи, застаріле обладнання та технології, хаотичний процес виробництва, – є основними причинами недовгострокових планів країни. В результаті, товар не задовольняє вимоги європейського ринку. Тому, основне завдання вітчизняних підприємств – зробити так, щоб зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) була ефективною.

Проведений аналіз дає можливість усвідомлення, які саме експортно-імпортні операції є найвигіднішими.

Серед вчених є розуміння виходу на зовнішній ринок, як початок неминучої конкуренції серед гравців. Саме через це, для ефективної діяльності підприємства на зовнішньому ринку, потрібно контролювати

ринкову кон'юнктуру та звертати увагу на всі господарські засоби з метою досягнення конкурентоспроможності.

Питання ефективності ЗЕД компаній залежить від внутрішніх та зовнішніх факторів, зокрема: формування та реалізація результативної стратегії ЗЕД, що є основним планом розвитку компанії на іноземних ринках; захоплення конкретної частки ринку; експансія конкурентних позицій.

Можна стверджувати, що приєднання до міжнародного економічного простору залежить від зовнішньоекономічної стратегії, що створюється в комплексі зі стратегічним планом функціонування компаній. Тому, основною порадою українським підприємствам є формування чіткого плану дій, що забезпечить вихід на міжнародний ринок та надасть шанси покращити конкурентну позицію на ринку. Визначення конкретного переліку дій допоможе вітчизняним підприємствам з'ясувати основні заходи виходу на зовнішні ринки та можливості посилити свої конкурентні позиції на ринку.

В процесі аналізу стану експортного потенціалу було зведено показники структури та вартості експорту українських послуг до країн ЄС у 2017 році (табл.1-2).

Таблиця 1 – Вартість експорту транспортних послуг у 2017 р.

Країна	Ріст/падіння порівняно з 2016 роком	Експорт послуг у млн. грн.
Болгарія	Падіння на 30,6%	18,7
Велика Британія	Ріст на 23,8%	572,8
Греція	Падіння на 12,4%	24,1
Італія	Ріст на 1,3%	121,4
Кіпр	Ріст на 12%	267,8
Латвія	Ріст на 0,6%	71,4
Литва	Ріст на 12,7%	40,3
Нідерланди	Ріст на 11,6%	162,8
Португалія	Ріст на 43,2%	6,2
Словаччина	Ріст на 44,1%	39,0
Фінляндія	Падіння на 3,1%	18,6
Франція	Падіння на 5%	112,6

Джерело: систематизовано авторами на основі [2]

Транспортні комунікації є матеріальним підґрунтям розвитку міжнародної економічної діяльності країни.

В цілому можна спостерігати тенденцію до росту транспортних послуг порівняно з 2016 роком. Перше місце серед здійснення транспортних послуг займає залізничний транспорт. Нині проводиться чимало роботи у сфері надання транспортних перевезень: підготовка національної законодавчої бази до міжнародних конвенцій, угод; залучення додаткових обсягів транзитних вантажопотоків через територію України та розгалуження мережі МТК за рахунок нових напрямів руху; співробітництво з країнами ЄС у розвитку

транс'європейських мереж (TEN-T), транснаціональних осей; переговори щодо створення спільного авіаційного простору між Україною та ЄС.

Таблиця 2 – Вартість експорту послуг з переробки матеріальних ресурсів у 2017 р.

Країна	Ріст/падіння порівняно з 2016 роком	Експорт послуг у млн. грн.
Австрія	Ріст на 15%	159,0
Данія	Ріст на 22,2%	120,3
Естонія	Падіння на 13,1%	126,6
Іспанія	Ріст на 45,8%	65,8
Німеччина	Ріст на 7%	522,6
Польща	Ріст на 24,7%	275,0
Румунія	Ріст на 21,9%	70,1
Угорщина	Ріст на 18,6%	134,3
Чехія	Ріст на 18,7%	68,7

Джерело: систематизовано авторами на основі [2]

Послуги з переробки матеріальних ресурсів займають друге місце у структурі загального експорту послуг до країн ЄС. І першою країною експорту в цій сфері виступає Німеччина, позиції якої зросли на 7% порівняно з 2016 роком. Насамперед, країни ЄС перенесли чималу частину замовлень на переробку із країн ЄС (Югославії, Гонконгу) в східноєвропейські країни. Таким чином, операції з переробки матеріальних ресурсів, що надаються іноземними фірмами можуть відігравати значну роль в процесі економічного розвитку Східної Європи [3].

У сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послуг, то тут відслідковується динаміка змін, що свідчить про посилення позицій України в міжнародній торгівлі ІТ-послугами. Це пов'язано з тим, що відбувається торгівля високотехнологічними послугами, свідченням чого є стабільно високі рівні збалансованості експортно-імпортних потоків. За оцінками експертів українські ІТ-фахівці мають на міжнародному ринку вагомі конкурентні переваги, зокрема: ціновий фактор (вартість послуг програмістів в Україні є співмірною з Індією та у сім разів менша за послуги американських спеціалістів, але тарифи програмістів зі Східної Європи наближаються до середньоєвропейського рівня); широкий спектр та високий рівень технологічних компетенцій, що дає змогу гнучко реалізовувати ІТ-проекти підвищеної складності (вищі, ніж китайські або індійські); власні дослідження й розробки, а також матеріально-технічна база для реалізації складних наукоємних проектів; культурна та географічна близькість до Європи [4].

Серед проблем, що постають в сфері ІТ можна зазначити: досить повільні темпи розвитку технічної освіти; від'їзд кваліфікованих спеціалістів закордон; недосконалість податкового регулювання.

Питома вага вартості експорту послуг у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послуг серед країн ЄС у 2017 р. представлено на рисунку. З аналізу та порівняння з 2016 р. спостерігається падіння на 1% – Бельгія, ріст на 55,8% – Люксембург, падіння на 9,5% – Мальта, падіння на 25,8% – Швеція.

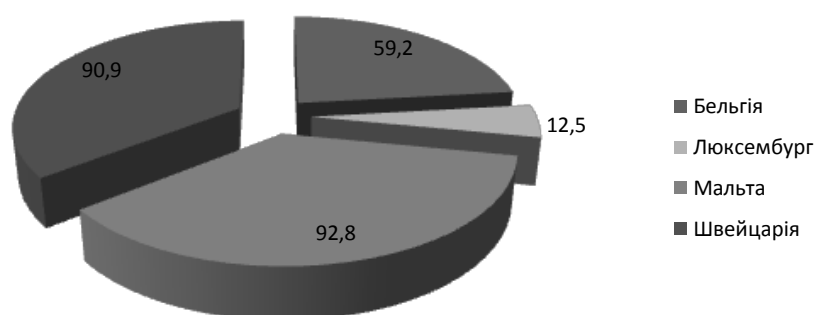

Рисунок – Вартість експорту послуг у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послугах млн. грн.

Джерело: систематизовано авторами на основі [2]

Вартість експорту ділових послуг у 2017 р. зазначено у табл. 3. У складі загального експорту ділові послуги займають 80% [5]. За останній рік спостерігається збільшення експорту саме ділових послуг на 11,8%, серед країн найбільшими партнерами в цій сфері виступають Ірландія та Словенія. Слід також зазначити значне збільшення (на 75,9%) Хорватії у сфері послуг з ремонту та технічного обслуговування, експорт склав 3 млн. грн.

Таблиця 3 – Вартість експорту ділових послуг

Країна	Ріст/падіння порівняно з 2016 роком	Експорт послуг у млн. грн.
Ірландія	Ріст на 67,9%	53,8
Словенія	Ріст на 26,9%	19,4

Джерело: систематизовано та дороблено авторами на основі [2]

Серед зазначених видів послуг можемо спостерігати тенденцію до зростання, що свідчить про посилення співпраці України та країн Євросоюзу. Загальний показник вартості експорту послуг у 2017 р. склав 3329,6 млн. грн. і має загальну тенденцію до росту – 10,8%.

Висновки. Євроінтеграція України надає нові переваги та можливості співпраці з розвинутими країнами Європи, створює передумови для соціально-економічного зростання та укріплює позиції на міжнародній арені. Подолання бар'єрів та вихід на міжнародний ринок є величезним поштовхом для інноваційного розвитку підприємств, адаптації українського

законодавства до європейських норм, а також підвищення якості до рівня європейських стандартів. З метою підтримання рівня інтеграційного процесу на європейські ринки, економічного процвітання у довгостроковому періоді виникає потреба підвищення ефективності здійснення зовнішньоекономічної діяльності. В свою чергу, ефективність зовнішньоекономічної діяльності є ключовим фактором зростання потенціалу експортних послуг, виходу на світовий ринок українських суб'єктів ЗЕД, підвищення їх рівня конкурентних переваг, зростання якості виробленої ними продукції та наданих послуг, створення належних умов для ведення експортно-імпортних послуг, а також забезпечення економічної безпеки держави загалом. Аналіз діяльності українських підприємств показав, що покращення ефективності ведення зовнішньоекономічних операцій окремого підприємства залежить від темпів покращення системи ЗЕД країни в цілому.

З метою підвищення показників зовнішньоекономічної торгівлі керівникам підприємств слід зосередитись на встановленні чітких планів реалізації стратегії зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, доцільно особливу увагу приділяти чинникам, що є актуальними та впливають на результативність зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Акумуляція експортного потенціалу можлива за вигідних умов економіки щодо вироблення якісної продукції, запровадження модернізованого виробництва, застосування новітніх технологій, реалізації промислових продуктів, стабільного становища на світових ринках збуту та виходу на нові ринки.

Література:

1. Особливості зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграції. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_3_2018ua/4.pdf.
2. Інфографіка U open EU про структуру та вартість експорту українських послуг до країн ЄС у 2017 році URL: <https://eu-ua.org/infografika/infografika-u-open-eu-pro-strukturu-ta-vartist-eksportu-ukrayinskyh-poslug-do-krayin-yes>.
3. Сутність операцій з давальницькою сировиною та їх значення URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2182>.
4. Конкуреноспроможність України на світовому ринку ІТ-послуг в умовах глобалізації URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/15_ukr/11.pdf.
5. Аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами європейського союзу URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/11.pdf>.